

West-Terschelling,
Commandeurstraat 13 en
Willem Barentszkade 14
(gemeente Terschelling)
*Een bureauonderzoek- en
karterend booronderzoek*

*Plangebied op een kaart uit 1801.
Geraadpleegd op:
<http://www.frieslandopdekaart.nl>*

ArGeoBoor rapport 1305
auteur: L.C. Nijdam (senior
prospector)

paraaf voor vrijgave
datum: 9 februari 2015
Opdrachtgever: Zeelen fietsverhuur
Terschelling

ISSN: 2351-9975

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting.....	3
1 Inleiding	4
1.1 Kader	4
1.2 Doel en Vraagstelling.....	5
1.3 Administratieve gegevens	5
2 Gegevens plangebied	6
2.1 Beschrijving plangebied.....	6
2.2 Voorziene ontwikkeling.....	7
3 Bureauonderzoek	7
3.1 Aardkundige gegevens	7
3.2 Historie	8
3.3 Archeologische gegevens	12
4 Archeologische verwachting	13
5 Archeologisch veldonderzoek	13
5.1 Methode	13
5.2 Resultaten en interpretatie	14
Conclusies.....	16
6 Aanbeveling.....	18
Literatuur.....	19
Bronnen Geraadpleegde Kaarten.....	19
Bijlage 1 boorstaten	

Samenvatting

In opdracht van Zeelen fietsverhuur Terschelling heeft ArGeoBoor een archeologisch bureau- en karterend booronderzoek uitgevoerd op de locatie Commandeurstraat 13 en Willem Barentszkade 14 te West-Terschelling (Gemeente Terschelling). De aanleiding van het onderzoek is de uitbreiding van de bestaande fietsenkelder en de sloop- en nieuwbouw van twee woningen. Het is mogelijk dat bij de werkzaamheden de bodem geroerd wordt op plaatsen waar dit nog niet eerder gebeurd is. Hierbij kunnen eventueel aanwezige archeologische resten verstoord worden.

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat het plangebied ligt op de overgang van de strandwal, waarop het dorp West-Terschelling is ontstaan, en een getijdengeul in het zuidoosten, die deze strandwal geërodeerd heeft. Door de aanleg van de Groote Dam in deze getijdengeul in de jaren tussen 1754 en 1758 is de erosie gestopt en kon de rand van de geul weer in gebruik worden genomen. De archeologische verwachting voor de zone die niet door getijden geul is aangetast gaat terug tot de late middeleeuwen tot de periode vóór 1300. Het gebied dat wel door de getijdengeul is aangetast kon pas na 1758 weer in gebruik worden genomen.

Uit het booronderzoek is gebleken dat de bodem ter plaatse van de Willem Barentszkade nr. 14 en de binnenplaats tot aan de woning Commandeurstraat 13 verstoord is tot circa 3,0 m – mv. Het gaat om opgebrachte en verspoelde zandlagen. Er konden geen boringen worden gezet op het perceel Commandeurstraat 13 in verband met de bestaande bebouwing. Wel is een boring in de Commandeurstraat uitgevoerd. Hier is waarschijnlijk de brandlaag van 1666 aangetroffen. Ergens onder de woning op Commandeurstraat 13 zit de overgang van verspoelde bodemlagen naar intacte, archeologisch mogelijk waardevolle, bodemlagen.

Op basis van het bureau- en booronderzoek wordt geconcludeerd dat de bodem ten zuidoosten van de Commandeurstraat 13 voldoende is onderzocht en dat hier geen behoudenswaardige archeologische resten meer worden verwacht. Voor het deel van het perceel onder de Commandeurstraat 13 wordt het aanbevolen om, na de sloop van de woning op Commandeurstraat 13, een archeologische begeleiding uit te voeren van het verwijderen van de bestaande kelder, het uitgraven van funderingen en het uitgraven van de nieuwe kelder. De archeologische begeleiding dient plaats te vinden in het gebied waar niet verspoelde gronden aanwezig zijn. Deze begeleiding dient uitgevoerd te worden conform het protocol opgraven.

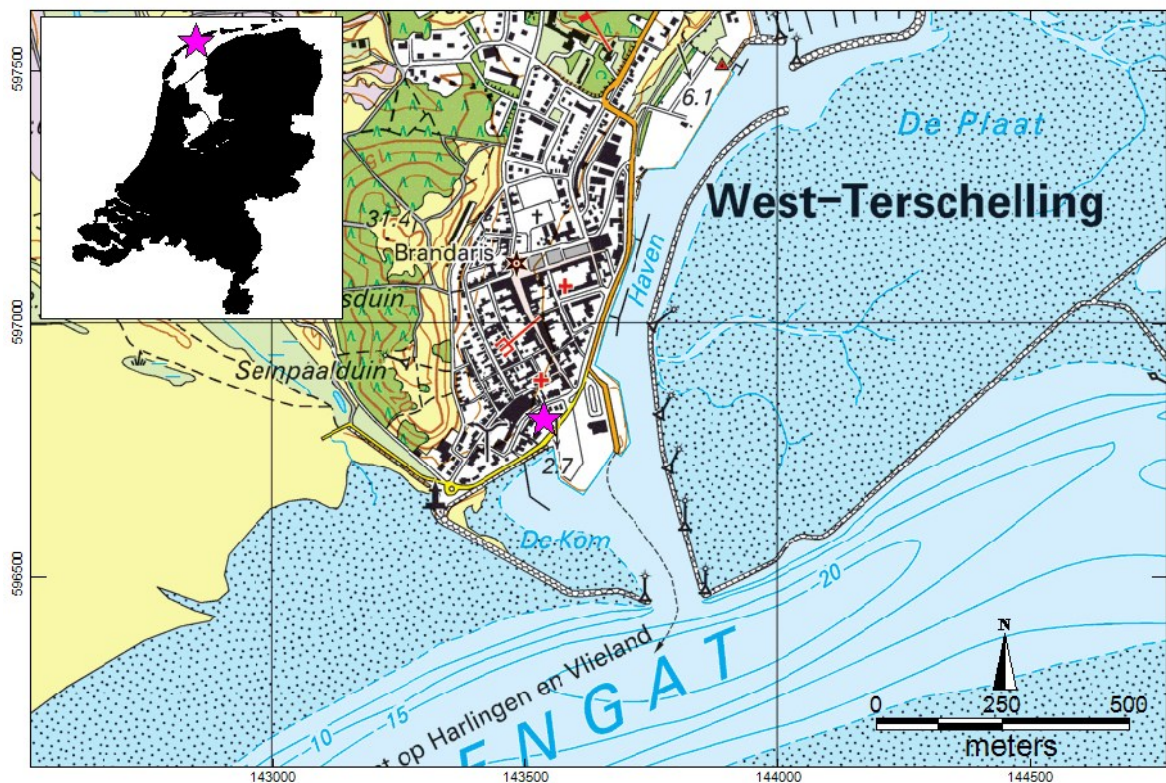
Het uitvoeren van een archeologische begeleiding dient plaats te vinden op basis van een door de bevoegde overheid goedgekeurd PvE (Programma van Eisen).

Ondanks dat het onderzoek zorgvuldig is uitgevoerd kan op basis van de aard van de onderzoeksmethode niet worden uitgesloten dat tijdens graafwerkzaamheden in het vrijgegeven deel van het plangebied alsnog archeologisch resten worden aangetroffen. ArGeoBoor wijst erop dat men bij bodem verstorende activiteiten verplicht is om eventuele vondsten en grondsporen te melden bij de Minister van OCW conform artikel 53 van de Monumentenwet uit 1988. In dit geval wordt aangeraden om contact op te nemen met de gemeente Terschelling en de provinciaal archeoloog dhr. Gilles de Langen tel: 058-2925487 (e-mail: vsmp@fryslan.nl).

1 Inleiding

1.1 Kader

In opdracht van Zeelen fietsverhuur Terschelling heeft ArGeoBoor een archeologisch bureau- en karterend booronderzoek uitgevoerd op de locatie Commandeurstraat 13 en Willem Barentszkade 14 te West-Terschelling (Gemeente Terschelling). De aanleiding van het onderzoek is de uitbreiding van de bestaande fietsenkelder en de sloop- en nieuwbouw van twee woningen. Het is mogelijk dat bij de werkzaamheden de bodem geroerd wordt op plaatsen waar dit nog niet eerder gebeurd is. Hierbij kunnen eventueel aanwezige archeologische resten verstoord worden. Het plangebied ligt binnen de grenzen van het historisch centrum van West Terschelling waar archeologische resten worden verwacht die kunnen teruggaan tot in ieder geval 1300 na Chr. Het onderzoek is uitgevoerd in augustus 2014.

Afbeelding 1. Plangebied (paars) op een topografische kaart.¹

¹ Kadaster 2009

1.2 Doel en Vraagstelling

Het doel van het bureauonderzoek is om te komen tot een archeologische verwachting voor het plangebied.

Het doel van het karterend booronderzoek is het vaststellen van de bodemopbouw om een uitspraak te kunnen doen over de aan-of afwezigheid van archeologische niveaus en mogelijke bodemverstoringen binnen het plangebied. De opboorde grond zal worden bestudeerd op de aanwezigheid van archeologisch indicatoren zoals houtskool, aardewerk, verbrand leem, baksteenbrokjes etc. De volgende vragen staan bij het onderzoek centraal:

- Wat is de bodemopbouw in het plangebied?
- Is de bodem nog intact?
- Zijn nog archeologische waarden te verwachten binnen het plangebied?
- In hoeverre worden eventueel aanwezige archeologische waarden bedreigd door de voorgenomen graafwerkzaamheden?
- Is een vervolgonderzoek noodzakelijk, zo ja welk type onderzoek?

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.3 (Centraal College van Deskundigen Archeologie, 2013).

1.3 Administratieve gegevens

Tabel 1: administratieve gegeven.

Projectnaam	Commandeurstraat 13 en Willem Barentszkade 14 te West-Terschelling
Toponiem:	Commandeurstraat 13 en Willem Barentszkade 14
Plaats	West-Terschelling
Kadastrale nr.	Terschelling sectie A nr. 1427
Provincie:	Friesland
Gemeente:	Terschelling
Opdrachtgever:	Zeelen fietsverhuur Terschelling Commandeurstraat 13 en Willem Barentszkade 14
Bevoegd gezag:	Gemeente Terschelling
Coördinaten plangebied	143.524/596.823 143.533/596.827 143.557/596.802 143.551/596.794
Oppervlakte:	330 m ²
Kaartblad:	5A
Onderzoekmeldingsnummer:	60840
Onderzoeknr.	50648

2 Gegevens plangebied

2.1 Beschrijving plangebied

Het plangebied ligt in het zuiden van West-Terschelling tussen de Willem Barentszkade in de zuidoostzijde en de Commandeurstraat in het noordwesten. De twee percelen hebben een oppervlakte van circa 330 m² en zijn elk bebouwd met een woning. De beide woningen zijn momenteel nog bewoond. De binnenplaats is in de noordoostzijde bebouwd met een houten schuur. De bestrating bestaat uit tegels. Het maaiveld binnen het plangebied loopt van noordwest naar de zuidoost af van circa 5,3 m + NAP tot circa 3,3 m + NAP.² Het hoogteverschil binnen het perceel wordt overbrugd door een trappetje en een muur net ten zuidoosten van de woning. De bestaande fietsenopslag bevindt zich ter plaatse van de Willem Barentszkade nr. 15.

Foto 1. Willem Barentszkade 14 gezien van de weg. Vooraan het aflopend pad richting het binnenplaatsje, daar rechts van de trap en muur, die het hoogteverschil van circa 1,5 meter overbruggen.

Afdeling 2. detailkaart van het plangebied.³

² AHN 1997-2007

³ Kadaster 2014

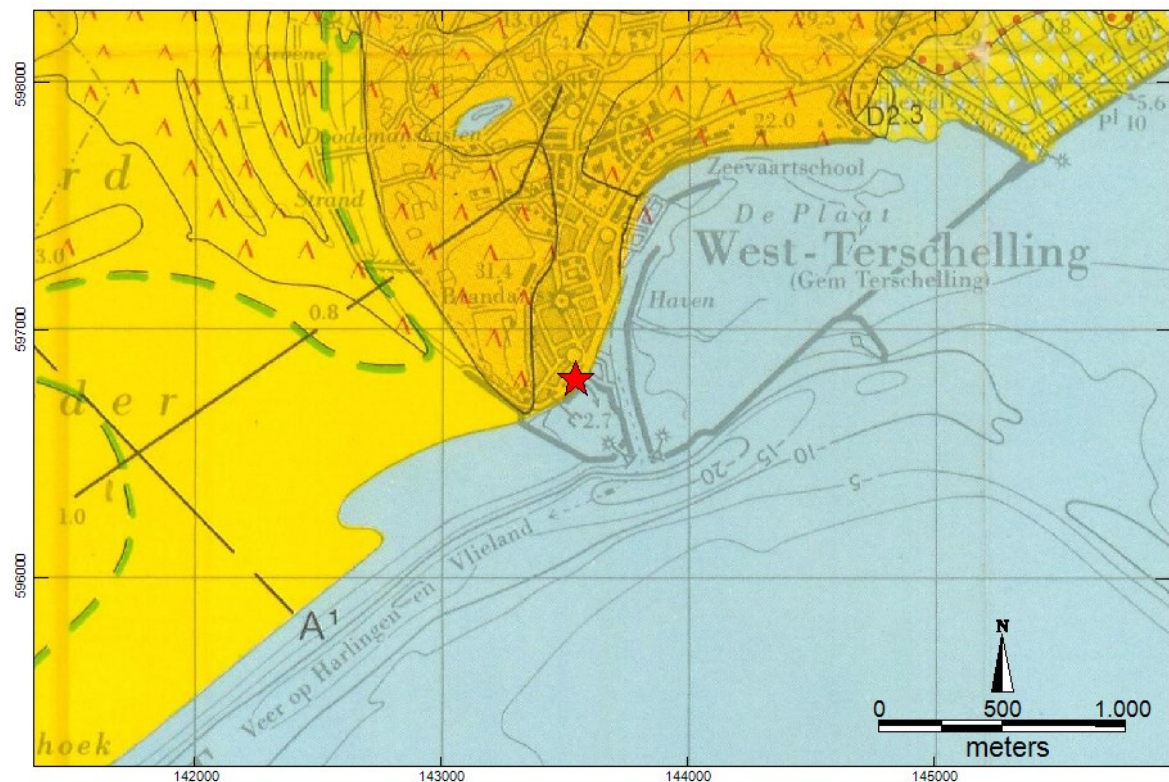
2.2 Voorziene ontwikkeling

Het is de bedoeling om de bestaande woningen te slopen. Na de sloop van de bestaande woningen is de nieuwbouw van twee nieuwe woningen voorzien met aan de zuidoostkant ter plaatse van Willem Barentszkade 14 en de binnenplaats de uitbreiding van de bestaande fietsenopslag. Het uitbreiden van de fietsenkelder vraagt om het afgraven van een groot deel van de grond onder woning nr. 14 en ter plaatse van de binnenplaats.

3 Bureauonderzoek

3.1 Aardkundige gegevens

Uit de geologische kaart van Terschelling blijkt dat West-Terschelling ligt op een strandwal (code S2). De strandwallen van de Waddenzee zijn waarschijnlijk ontstaan tussen 6000 en 4000 jaar geleden aan de noordrand van het waddengebied. De eerste strandwallen lagen waarschijnlijk ten noorden van de huidige eilanden. Tussen de eilanden waren en zijn grote zeegaten aanwezig, die de kust een open karakter geeft. Deze situatie is tot op heden onveranderd.⁴

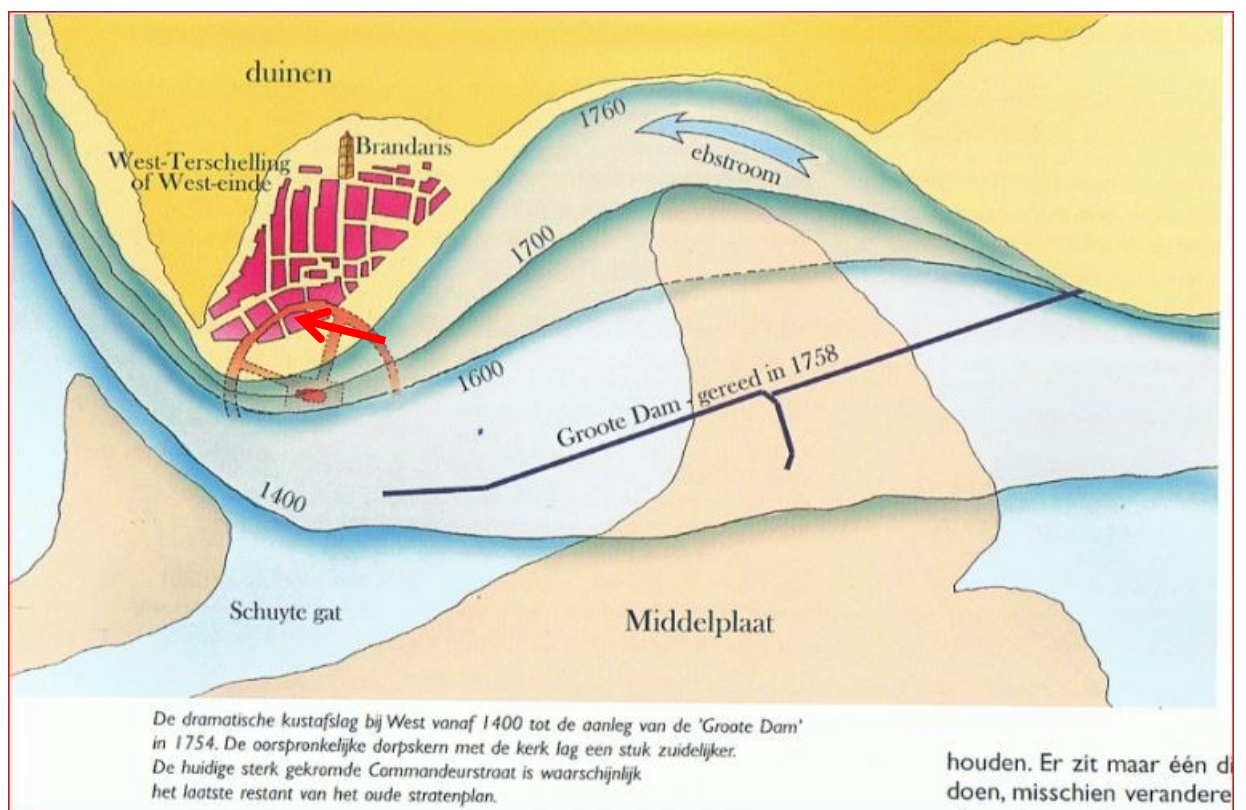
Afbeelding 3. Geologische kaart van Terschelling met het plangebied (rode ster).⁵

Wanneer exact de huidige strandwal van Terschelling ligt is gevormd, is niet bekend, maar mogelijk al voor de Romeinse tijd. Het dorp West-Terschelling is gevormd op een strandwal, strandafzettingen met daarop een duin.

⁴ De Mulder 2003

⁵ Rijks Geologische Dienst 1977

Van groot belang voor het plangebied en de historie van het dorp is de erosie van deze strandwal of zandplaat waarop het dorp ligt. Vanaf 1400 is een getijdenstroom, een ebstroom, steeds verder noordwaarts geschoven en begon de 'Schelling', ofwel de zandplaat waarop 'West' was gebouwd af te kalven. In afbeelding 4 is een reconstructie gemaakt van de verplaatsing van deze geul van 1400 tot 1760, direct na het gereedkomen van de Groote Dam in 1758. Het plangebied ligt op de overgang van hoog naar laag, de overgang van niet verspoelde en verspoelde strandwal. De bebouwing op deze kaart is afkomstig van de minuutplan uit 1811-1832 en is dus niet meer representatief voor de situatie zoals deze direct na het gereedkomen van de Groote Dam was.

Afbeelding 4. Reconstructie op basis van diverse oude kaarten.⁶ Het plangebied bevindt zich ongeveer bij de rode pijl.

3.2 Historie

West-Terschelling had vroeger een parochie kerk, de St. Nicolaaskerk, die van voor circa 1270 moet dateren. De voorganger van de huidige Brandaris is van gebouwd in de jaren na 1323. Deze twee gegevens plaatsen het bestaan van het dorp in de 13^e eeuw. Zowel de 1^e kerk als de vroegere vuurtoren zijn aan het eind van de 16^e eeuw in zee verdwenen ten zuiden van het huidige dorp. De zandbank waarop het dorp ontstond hechtte zich al vóór of in de Romeinse tijd aan het eiland. Deze zandbank stond bekend onder de naam Schelling en het eiland onder de naam Wexalia. De zandplaat werd door het ontstaan van duinen hoog genoeg om bewoond te worden door de Friezen.

⁶ Zwaal 2011

Ze vingen vis, hielden wat schapen en geiten en traden op als loodsen voor schepen die kwamen vanuit Holland en zich een weg zochten langs de zandbanken door het Vlie richting de Handelssteden in het Oostzee gebied.⁷

Oorspronkelijk had het dorp een langgerekte vorm op veilige afstand van het water. De oorspronkelijk naam van de Commandeurstraat, namelijk Langebuurtstraat en ook Lange Buren zijn nog een aanwijzing voor de oorspronkelijk vorm van het dorp.⁸ Vanaf de 16^e eeuw schuurt een sterke ebstream langs de zandplaat waar het dorp op ligt. Vele huizen, de kerk en de oude Brandarus verdwenen in deze geul. De rechte kustlijn kreeg een diepe bocht, waar zich de huidige haven bevindt. In 1754 wordt begonnen met de Grootte Dam, die in 1758 gereed is. De kustlijn komt dan op een min of meer vaste plek te liggen. De exacte kustlijn zoals deze direct na de afdamming in 1758 heeft gelegen is niet op kaarten vastgelegd. De panden die op de minuutplan uit 1811-1832 staan afgebeeld zullen voor een groot deel alweer van na 1758 zijn.

Een dramatisch moment in de geschiedenis van West-Terschelling is het platbranden van het dorp op 20 augustus 1666 onder leiding van de Engelse commandant Holmes.⁹ De schattingen zijn dat er van de minimaal 270 woningen er 240 tot 250 verbrand of beschadigd zijn. In de volgende decennia wordt het dorp weer opgebouwd.

Afbeelding 5. Kadastrale minuutplan uit circa 1811-1831.¹⁰

Uit de projectie van het plangebied op de minuutplan blijkt dat in deze tijd het plangebied in gebruik is als huis met erf. Het gebouwtje in de zuidzijde is een schuurtje voor de landbouw.¹¹

⁷ Zwaal 2011

⁸ Zwaal 2011

⁹ Doelens en Houter 2014

¹⁰ Kadaster 1811-1831

Op de militaire kaart uit de periode 1830-1850 staan beduidend minder gebouwen in het bebouwde blok, waarvan het plangebied deel uitmaakt, ingetekend. Mogelijk heeft dit te maken met het militaire doel van de kaart of zijn de 'houten' schuren weggelaten van deze kaart (zie afbeelding 7). Ook op een kaart uit 1801 (zie voorblad) ontbreekt de bebouwing van het bouwblok waar het plangebied ligt.

Afbeelding 6. West-Terschelling op de Militair Topografische Kaart uit de periode 1830-1850.¹²

De kaarten uit de 20^e eeuw zijn opgenomen in afbeelding 7. Hieruit blijkt dat de locatie, met uitzondering van de binnenplaats, gedurende de 20^e eeuw bebouwd is geweest.

Uit het BAG (Basis Administratie van Gebouwen) blijkt dat het huidige pand aan de Willem Barentszkade 14 gebouwd is in 1939. Het houten schuurtje op de binnenplaats is gebouwd in 1994. De woning op het adres Commandeurstraat 13 is gebouwd in 1910. Beide jaartallen lijken overeen te komen met de bouwstijl van de huizen.¹³

¹¹ Provincie Friesland 2014

¹² Bureau voor Militaire Verkenningen 1830-1850

¹³ BAG 2014

1932

1952

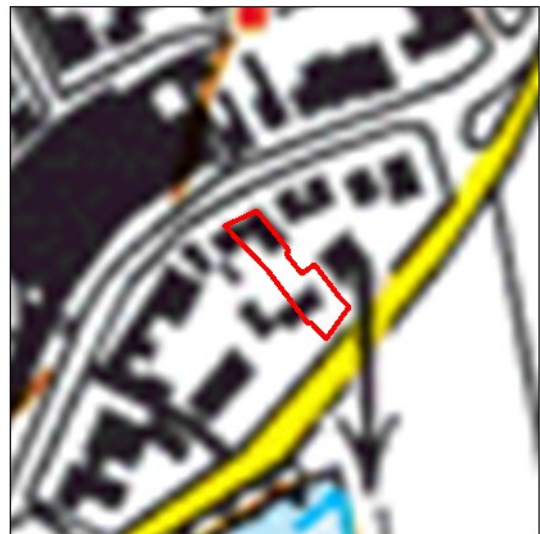
1961

1971

1984

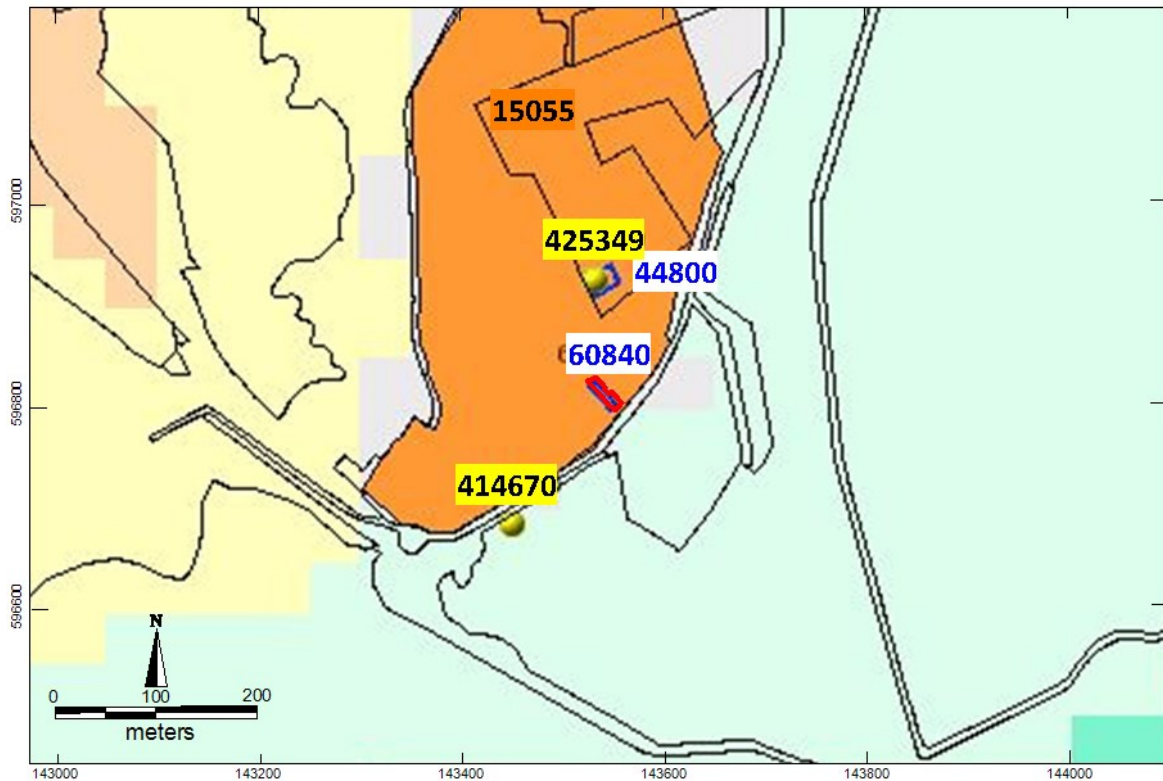
2009

Afbeelding 7. Plangebied geprojecteerd op kaarten uit de 20^e eeuw.¹⁴

¹⁴ Bureau voor Militaire Verkenningen 1932; Kadaster 1952, 1961, 1971, 1984 en 2009

3.3 Archeologische gegevens

Het plangebied maakt deel uit van AMK-terrein 15055, de kern van West-Terschelling, met een hoge archeologische waarde. Binnen dit AMK-terrein worden archeologische resten verwacht uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd.

Afbeelding 8. Informatie uit het archeologisch informatie systeem (Archis). Opgenomen zijn AMK-terreinen, waarnemingen (gele stippen met zwarte nummers, gele achtergrond) en onderzoeksmeldingen (blauwe lijnen en blauwe letters).¹⁵

Waarnemingen

Binnen het AMK-terrein is waarneming 425349 verricht, dit betreft diverse baksteen-, aardewerk, en glasfragmenten uit de nieuwe tijd. De vondsten zijn gedaan bij booronderzoek (onderzoeksmelding 44800).

Ten zuiden van het AMK-terrein is waarneming 414676 verricht. Met een metaaldetector is op het strand een bakenlood met opschrift "PW 1793" gevonden.

Onderzoeksmeldingen

Direct ten noorden van het plangebied binnen het AMK-terrein is een booronderzoek verricht (melding 44800). Bij dit booronderzoek zijn de hierboven beschreven vondsten opgeboord. Uit de boringen is gebleken dat de bodem tot circa 100 cm –mv geroerd is. In een aantal boringen is aan de basis van het geroerde pakket mogelijk de brandlaag van 1666 aangetroffen met 16^e-17^e eeuws aardewerk.

¹⁵ RCE 2014

4 Archeologische verwachting

Uit de historische gegevens blijkt dat het dorp West-Terschelling in de late middeleeuwen, vóór 1300 is ontstaan. Een groot deel van het oudste deel van West-Terschelling is tussen 1400 en 1758, in zee verdwenen, waaronder de St. Nicolaas kerk en de 1^e Brandaris (22 januari 1593). De Commandeurstraat wordt gerekend tot het oude deel van de oorspronkelijke kern. De Willem Barentszkade is aangelegd na 1758, het jaar van het voltooiën van de Grootte Dam. Het plangebied bevindt zich op de overgang van het verspoelde en niet verspoelde deel van West-Terschelling. Er kunnen resten van het oude Terschelling aanwezig zijn die terug kunnen gaan tot de periode voor 1300. De kans hierop is het grootst in de noordwestzijde van het perceel nabij de Commandeurstraat. In de zuidoostzijde van het perceel dient rekening te worden gehouden met verspoeld zand als gevolg van de erosieve ebstroom, die grote delen van het dorp heeft opgeslokt. Na het aanleggen van de Grootte Dam in 1758 kon de zuidoostzijde van het plangebied weer in gebruik worden genomen. De oude kaarten uit 1801 en 1830-1850 laten een mogelijk onbebouwd plangebied zien. De kadastrale minuut geeft aan dat langs de Commandeurstraat huizen stonden met aan de zuidzijde, langs de Willem Barentszkade, enkele schuren. Kaarten daarna geven aan dat er in de 20^e eeuw diverse sloop- en bouwwerkzaamheden hebben plaatsgevonden, die mogelijk voor recente bodemverstoring hebben gezorgd.

5 Archeologisch veldonderzoek

Het veldonderzoek (boringen 1 t/m 5) is uitgevoerd op 8 augustus 2014 door dhr. L.C. Nijdam in samenwerking met dhr. A. Zuidema van CSO, die de grondboringen gebruikt heeft voor het uitvoeren van een milieutechnisch bodemonderzoek. Op 13 januari 2015 is aan de voorzijde van de Commandeurstraat een aanvullende boring 6 geplaatst om na te gaan of hier ook een verspoelde bodem werd aangetroffen.

5.1 Methode

Veldinspectie

Bij de veldinspectie is gelet op hoogteverschillen en andere bodemontsluitingen die van belang kunnen zijn voor de archeologische verwachting van het plangebied.

Karterend booronderzoek

Verspreid in het plangebied zijn 6 boringen gezet met Edelmanboor met een diameter van 10 cm. Alle boringen zijn doorgezet tot circa 300 cm –mv. De archeologische belangrijke kenmerken, zoals genoemd in de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode zijn bestudeerd en indien aanwezig beschreven.¹⁶ De boringen zijn ingemeten ten op zichte van de huidige topografie. Enkele lagen zijn gezeefd (maaswijdte 4 mm) ten behoeve van het opsporen van archeologische indicatoren.

¹⁶ Bosch 2007

5.2 Resultaten en interpretatie

De boorpunten staan aangegeven in afbeelding 9 en de boorstaten zijn opgenomen in bijlage 1.

De boringen 1 t/m 3 zijn uitgevoerd op het binnenplaatsje. De boringen 4 en 5 zijn geplaatst aan de voorzijde van de Willem Barentszkade 14. Waarbij boring 4 het maaiveld circa 1 meter lager is als bij de overige boringen.

Afbeelding 9. Boorpuntenkaart.

Veldinspectie

Ter plaatse van de boringen 1 t/m 3 en 5 zijn geplaatst op ongeveer gelijke hoogte, terwijl boring 4 aanzienlijk lager is gezet (zie foto 1 op blz. 6). Boring 6 is op 13 januari aan de Commandeurstraatzijde geplaatst in het perkje van een boom. Door ligging van kabels en leidingen waren er geen andere goede opties.

Karterend booronderzoek

De bodemopbouw bestaat uit een bijna 3,0 meter dikke laag geroerd kalkloos matig fijn, zwak siltig zand met puinbrokjes en kolengruis en andere archeologische indicatoren uit de Nieuwe tijd.

In boring 1 komt tot 110 cm –mv een zwak humeuze laag op schoon zand voor. Hieronder zijn in twee lagen humeuze vlekken aangetroffen: tussen 205 en 240 cm –mv en tussen 290 en 310 cm –mv. In deze diepste humeuze laag komen brokjes kolengruis en humeuze vlekken voor, die mogelijk duiden op verspoeld zand. Vanaf 310 cm –mv is het zand lichtgrijs en lijkt het ongeroerde strandzand te zijn aangeboord.

In boring 2 is de bodem tot 160 cm –mv over het algemeen zwak humeus en komen veel lichte vlekken voor. Onder deze humeuze lagen komt tot 260 cm –mv een zandlaag voor met puinbrokjes en kalkrijke mortel. Deze laag gaat abrupt over in schoon duin- of strandzand.

In boring 3 is tot 110 cm –mv, evenals in boring 2, een gevlekte humeuze laag aangetroffen. Tussen 110 en 160 cm –mv worden een spaarzaam geglazuurd aardewerk fragment en een brokje onverbrand bot opgeboord. Deze laag gaat vanaf 160 cm –mv over in een grijs lichtbruine zandlaag met hierin stenen en grind, waaruit blijkt dat dit een opgebracht pakket is. Vanaf 290 cm –mv is de laag roestig en worden een fragmentje steengoed en kolengruis daterend in de nieuwe tijd opgeboord.

Boring 4 is tot 80 cm –mv sterk en tot 180 cm –mv matig puinhoudend. Vanaf 220 tot 320 cm –mv is het zand donkergrijs en komen humeuze vlekken en hele schelpen voor. Deze laag wordt als voormalige waterbodem geïnterpreteerd.

In boring 5 loopt de puinhoudende zandlaag door tot de geboorde diepte van 300 cm-mv. In onderste lagen komen humeuze vlekken en veenbrok voor. Ook deze lagen kunnen te maken hebben met een waterbodem.

In de later uitgevoerde boring 6 is tot 85 cm –mv sterk puinhoudend opgebracht kalkloos zand aangetroffen. De laag ging scherp over in een donkergrijze tot zwarte, sterk schelp- en puinhoudende laag. Deze laag is geïnterpreteerd als brandlaag, mogelijk afkomstig van de bekende stadsbrand van 1666.

In de onderstaande tabel zijn de opgeboorde lagen samengevat.

Boring	Opgebrachte en geroerde lagen. Diepte weergegeven in cm –mv.	Licht schoon strandzand	In de nieuwe tijd verspoeld zand/ humeuze vlekken
1	0-310 cm –mv kolengruis op tussen 290 en 310.	310-330	290-310?
2	0-260 schelpen of kalkmortel tussen 160 en 260	260-300	-
3	0-310 steengoed en kolengruis tussen 290 en 310	>310	-
4	0-220	-	220-320 verspoeld/waterbodem
5	0-270	-	270-300 verspoeld/waterbodem
6	110	-	-

Afbeelding 10. Advieskaart op basis van het karterend booronderzoek.

Conclusies

- Wat is de bodemopbouw in het plangebied? *De bodemopbouw bestaat vanaf het maaiveld tot 220- 310 cm –mv uit opgebrachte met puin gemengde zandlagen op, tussen circa 1700 en 1758, verspoelde zandlagen. Uitzondering hierop is de opbouw in boring 6. Hier vanaf 85 cm tot 110 cm een donkergrijze tot zwarte sterk schelp- en puinhoudende mogelijke brandlaag uit 1666 aangetroffen. De boring is helaas gestuit in deze laag.*
- Is de bodem nog intact? *Binnen het door grondboringen onderzochte zuidoostelijke deel van het plangebied zijn geen bodemlagen aangetroffen waarin nog archeologische resten van vóór 1758 worden verwacht. Ergens ten noordwesten van boring 1 wordt de overgang verwacht naar de niet in de 18^e eeuw verspoelde strand- en duinzanden. Het kan op basis van onderhavig onderzoek niet worden uitgesloten dat zich ten noordwesten van boring 1 nog oudere archeologische resten in de ondergrond bevinden. Op basis van de aanvullende boring wordt in ieder geval de overgang (klif) verwacht naar het niet verspoelde deel van het dorp.*
- Zijn archeologische waarden te verwachten in het plangebied? *Er worden ten zuidoosten van boring 1 geen archeologische waarden verwacht uit de periode vóór 1758. Daarna is dit deel van het plangebied opnieuw in gebruik genomen. Er kunnen in dit deel archeologische resten verwacht worden van na 1758, toen na het aanleggen van de Grote Dam er weer mogelijkheden ontstonden om de locatie in gebruik te nemen.*

Ter plaatse van de Commandeurstraat 13, waar geen boringen zijn geplaatst, kunnen nog resten verwacht worden van vóór 1758. Het lijkt, op basis van oude kaarten, aannemelijk dat dit in ieder geval een noordelijke gedeelte van het plangebied niet meer verspoeld is geweest, hetgeen boring 6 lijkt te bevestigen.

- *In hoeverre worden eventueel aanwezige archeologische waarden bedreigd door de voorgenomen graafwerkzaamheden? Ter plaatse en ten zuidoosten van boring 1 worden geen behoudenswaardige archeologische resten meer verwacht. Ten noordwesten van boring 1 is mogelijk een niet verspoeld gedeelte van duin- en strandzanden aanwezig, waarbinnen nog archeologische resten aanwezig zouden kunnen zijn, die verder teruggaan dan 1758. De maximale oppervlakte hiervan is circa $12\text{m} \times 8\text{m} = 96\text{ m}^2$.*

Op basis van de diepte van de bodemverstoring bij boring 1 wordt een eventueel niet verspoeld niveau op enige afstand (minimaal enkele meters) van deze boring verwacht.

- *Is een vervolgonderzoek noodzakelijk, zo ja welk type onderzoek? Voor eventuele grondwerkzaamheden ter plaatse van boring 1 of ten zuidoosten daarvan wordt een archeologisch vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht. Het wordt aangeraden om een archeologische begeleiding ter plaatse van de Commandeurstraat 13 uit te voeren.*

6 Aanbeveling

Het wordt aanbevolen om het gedeelte van het plangebied ten zuidoosten van boring 1 vrij te geven voor de voorziene ontwikkelingen. Daarnaast wordt het aanbevolen om, na de sloop van de woning op Commandeurstraat 13, een archeologische begeleiding uit te voeren van het verwijderen van de bestaande kelder, het uitgraven van funderingen en het uitgraven van de nieuwe kelder. De archeologische begeleiding dient plaats te vinden in het gebied waar niet verspoelde gronden aanwezig zijn. Deze begeleiding dient uitgevoerd te worden conform het protocol opgraven.

Onderhavig advies dient te worden voorgelegd aan de bevoegde overheid in dit geval de Gemeente Terschelling. Deze zullen op basis van de aangeleverde gegevens een besluit nemen over deze aanbeveling.

Het uitvoeren van een archeologische begeleiding dient plaats te vinden op basis van een door de bevoegde overheid goed gekeurd PvE (Programma van Eisen).

ArGeoBoor wijst erop dat men bij bodem verstorende activiteiten verplicht is om eventuele vondsten en grondsporen te melden bij de Minister van OCW conform artikel 53 van de Monumentenwet uit 1988. In dit geval wordt aangeraden om contact op te nemen met de gemeente Terschelling en de provinciaal archeoloog dhr. Gilles de Langen tel: 058-2925487 (e-mail: vsmp@fryslan.nl).

Literatuur

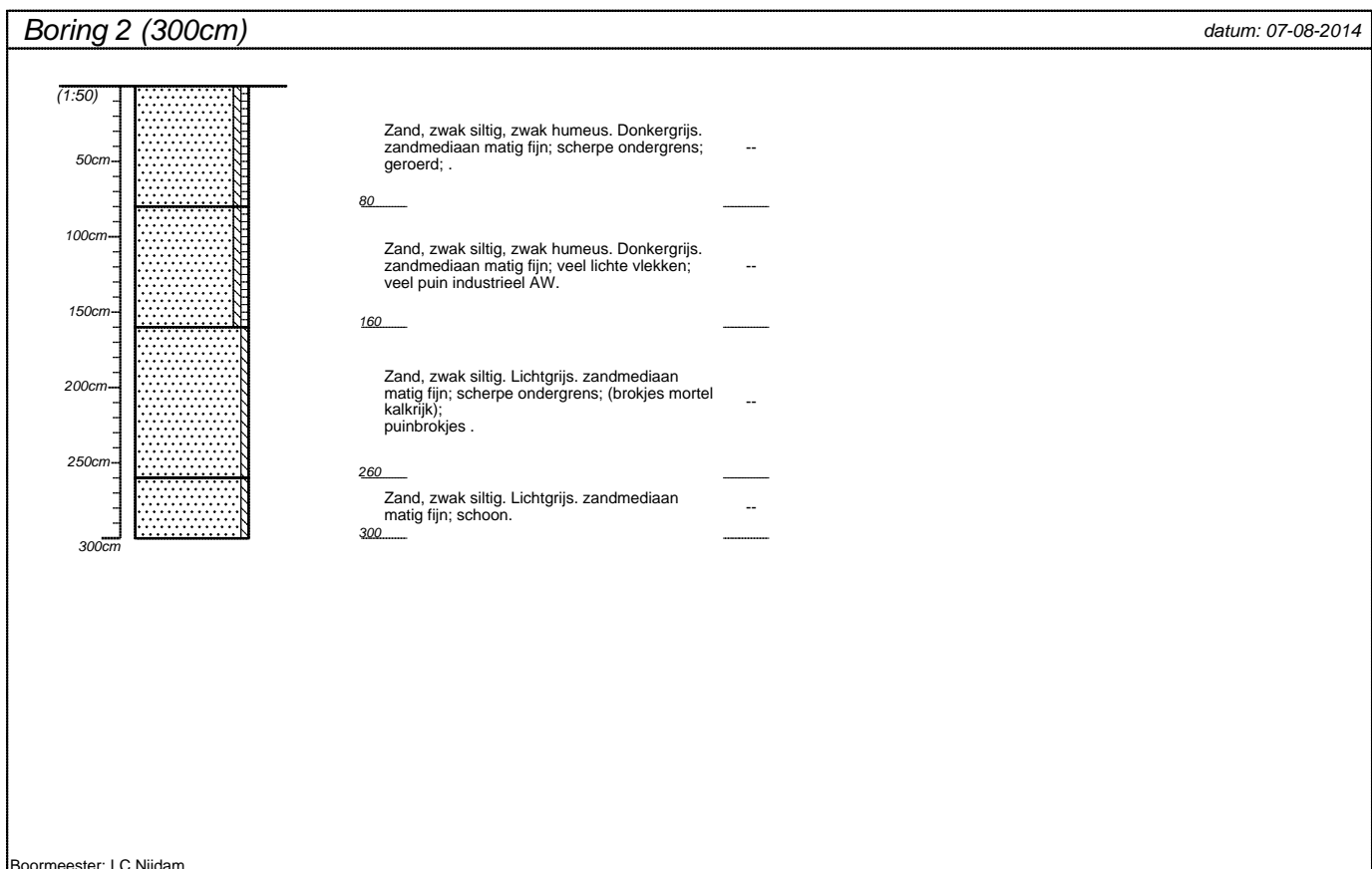
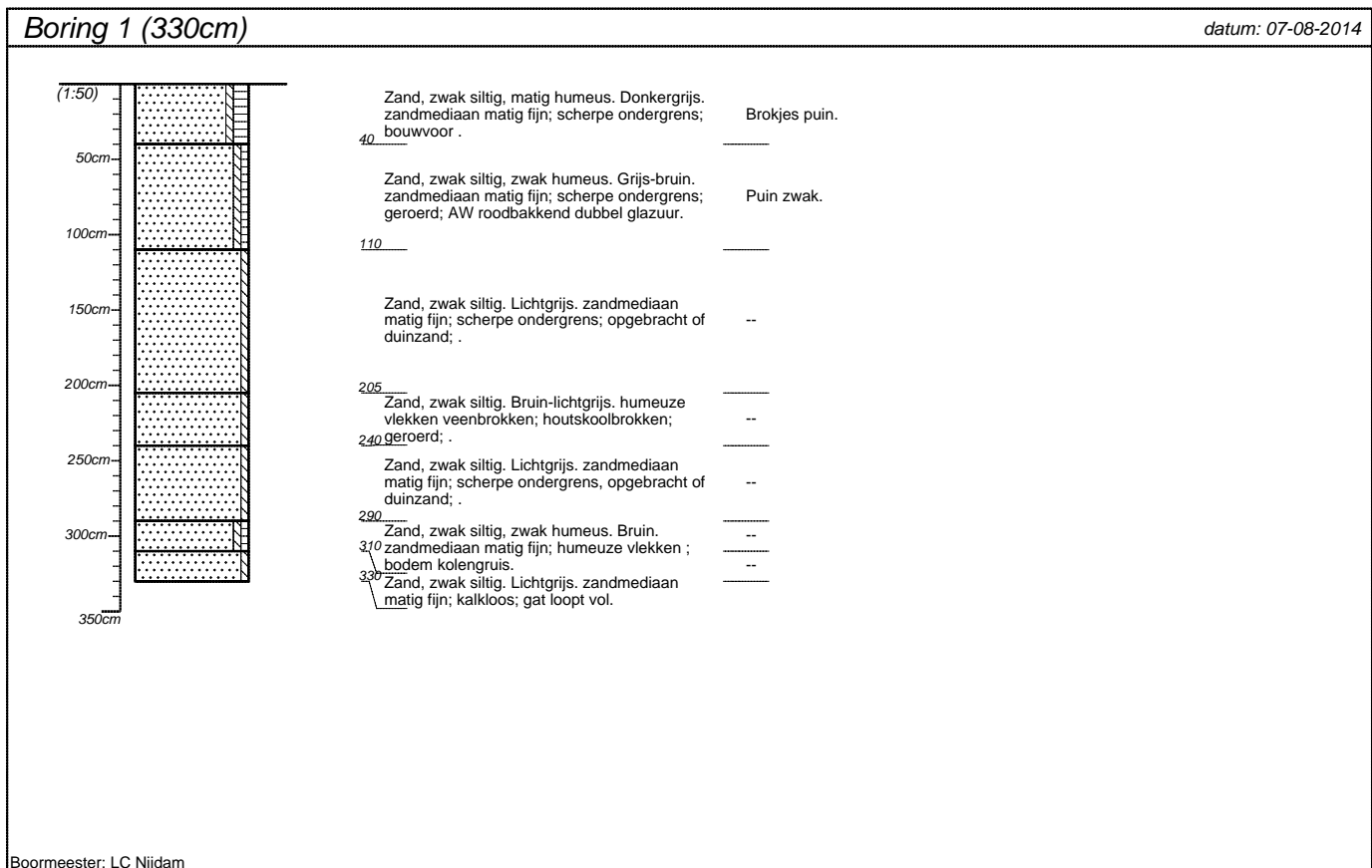
- Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. Staring Centrum Wageningen.
- Bosch, J.H.A., 2008: Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1. Op basis van de Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 5.2. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A.
- Doelens, A. en J. Houter, 2014: 1666: het Vlie brandt. Het verhaal over twee grote rampen in de Gouden Eeuw. Uitgeverij Van Wijnen, Franeker.
- Nederlands Normalisatie-instituut, 1989: Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters, Nederlands Normalisatie-instituut Delft.
- Zwaal A.J. 2011: Terschellinger Historie. Gemeente museum. Het Behouden Huys - Terschelling - 2000. 3^e uitgave.

Bronnen Geraadpleegde Kaarten

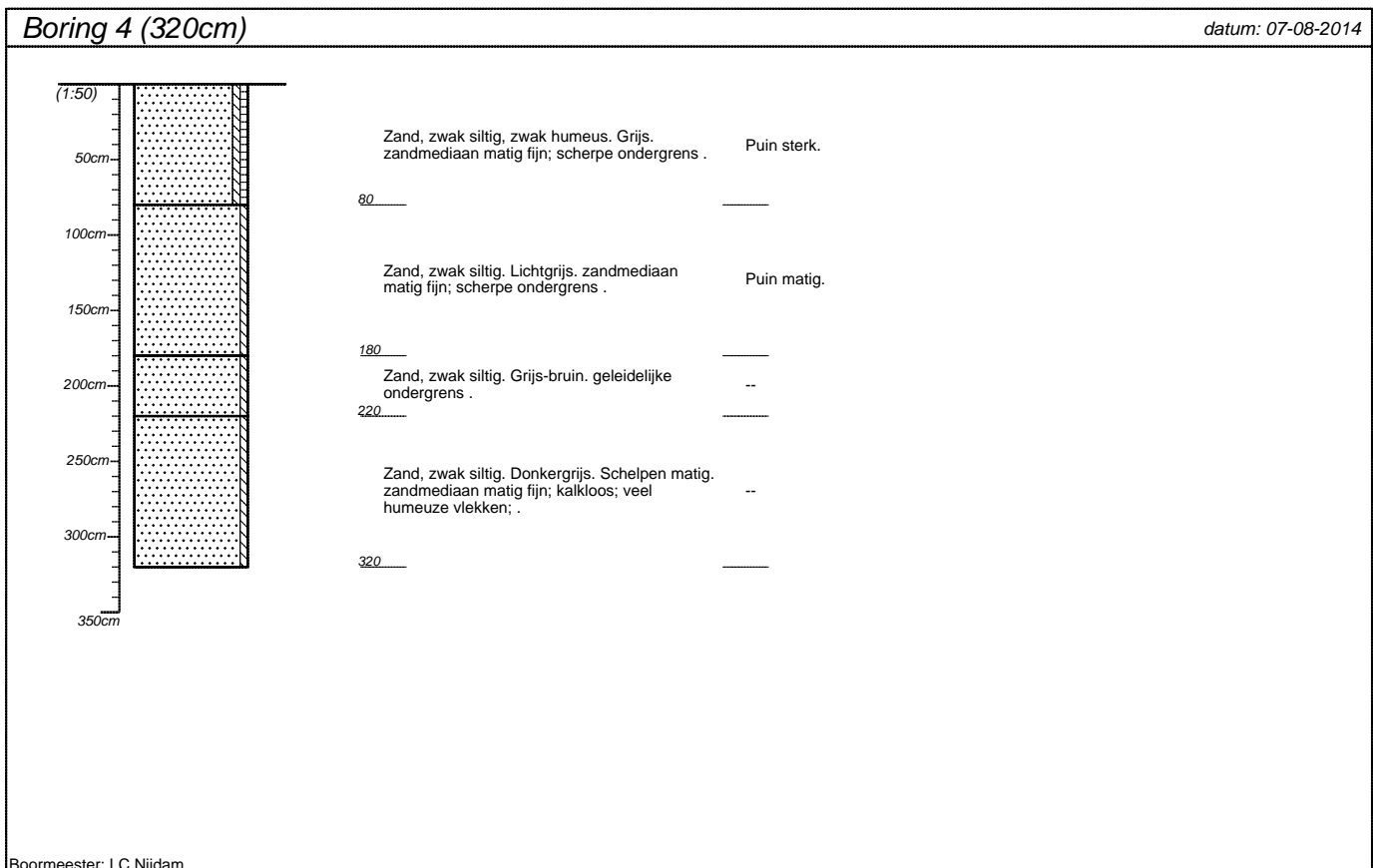
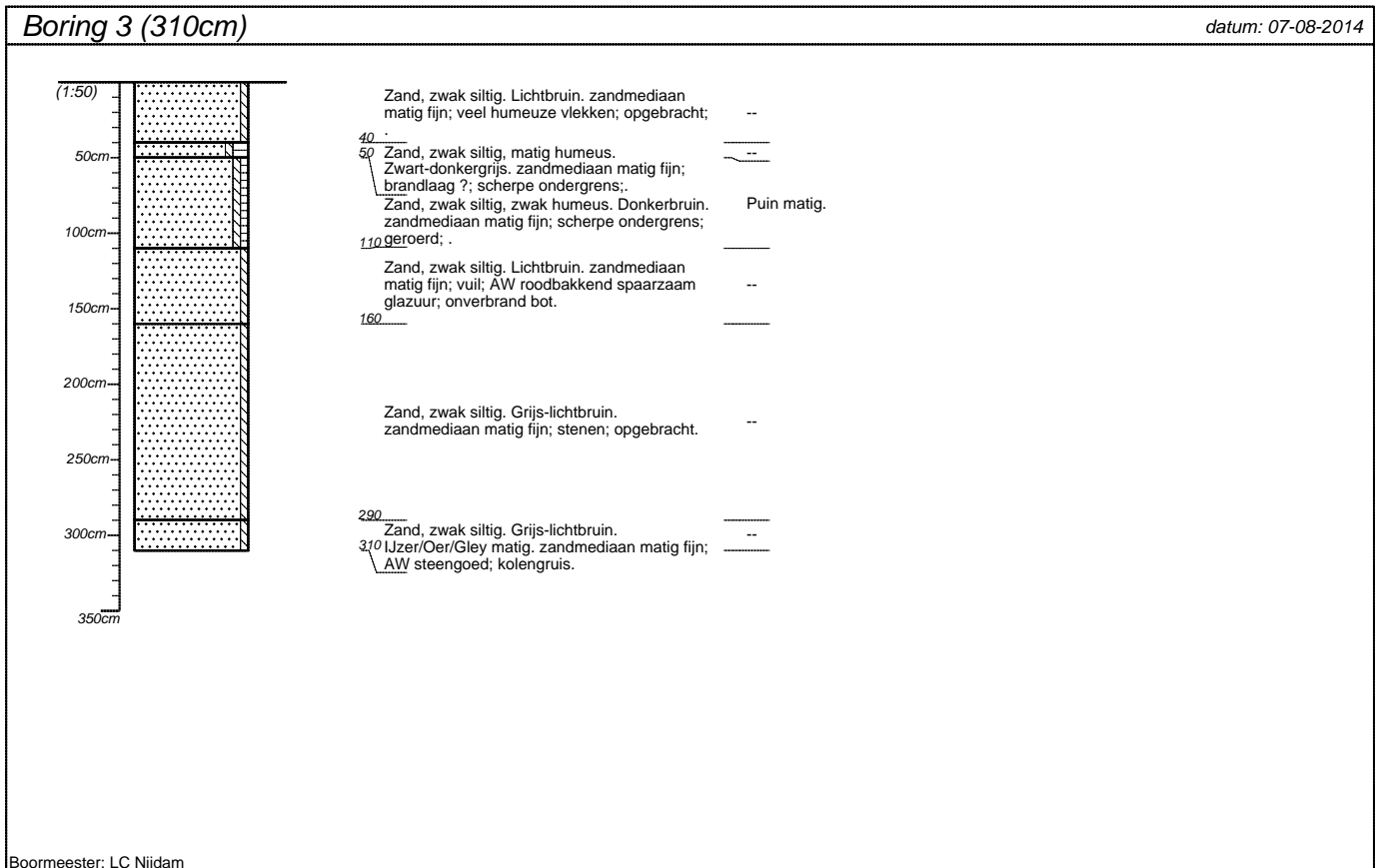
- AHN-2 2007-2012. Actueel Hoogtebestand Nederland: AHN kaart geraadpleegd op <http://ahn.geodan.nl/ahn/>
- BAG 2014. <http://bagviewer.pdok.nl/index.html>
- Bureau voor Militaire Verkenningen 1830-1850: Militaire Topografische kaart (Nettekening), kaartnummer 05_1rd. Geraadpleegd op www.watwaswaar.nl
- Bureau voor Militaire Verkenningen 1932: Militaire Topografische kaart (Bonneblad), kaartnummer 38 West-Terschelling. Geraadpleegd op www.watwaswaar.nl
- Kadaster 1811-1832: Minuutplan van Terschelling, Noord Holland, sectie A, blad 01. Geraadpleegd op www.watwaswaar.nl
- Kadaster jaargangen 1952, 1961, 1971, 1984, 2009: Topografische kaart 1:25.000. kaartblad 5A Terschelling. Geraadpleegd op www.watwaswaar.nl
- Kadaster 2012: Topografische ondergrond van Nederland schalen 1: 10.000 en 1: 25.000. <http://www.kadaster.nl/top10nl> (open data).
- Kadaster 2014: Kadastrale kaart van Nederland. Geraadpleegd op: <https://kadaster-online.kadaster.nl/default.asp>
- Provincie Friesland 2014: Cultuurhistorische Kaart. Geraadpleegd op <http://www.fryslan.nl/chk>.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2014: Archeologische Monumentenkaart. Geraadpleegd op <http://archis2.archis.nl/archisii/html/>

Bijlage 1

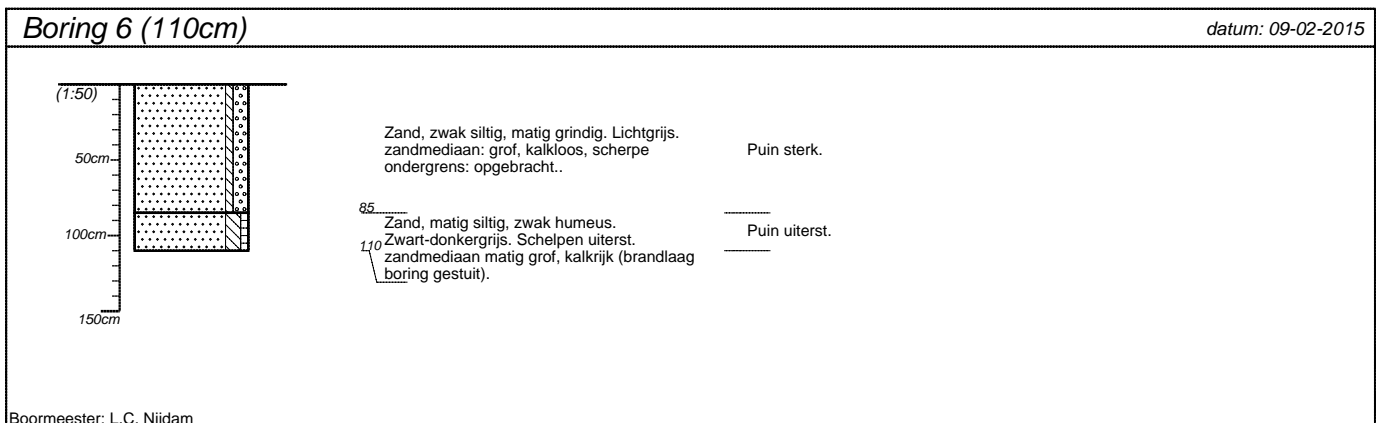
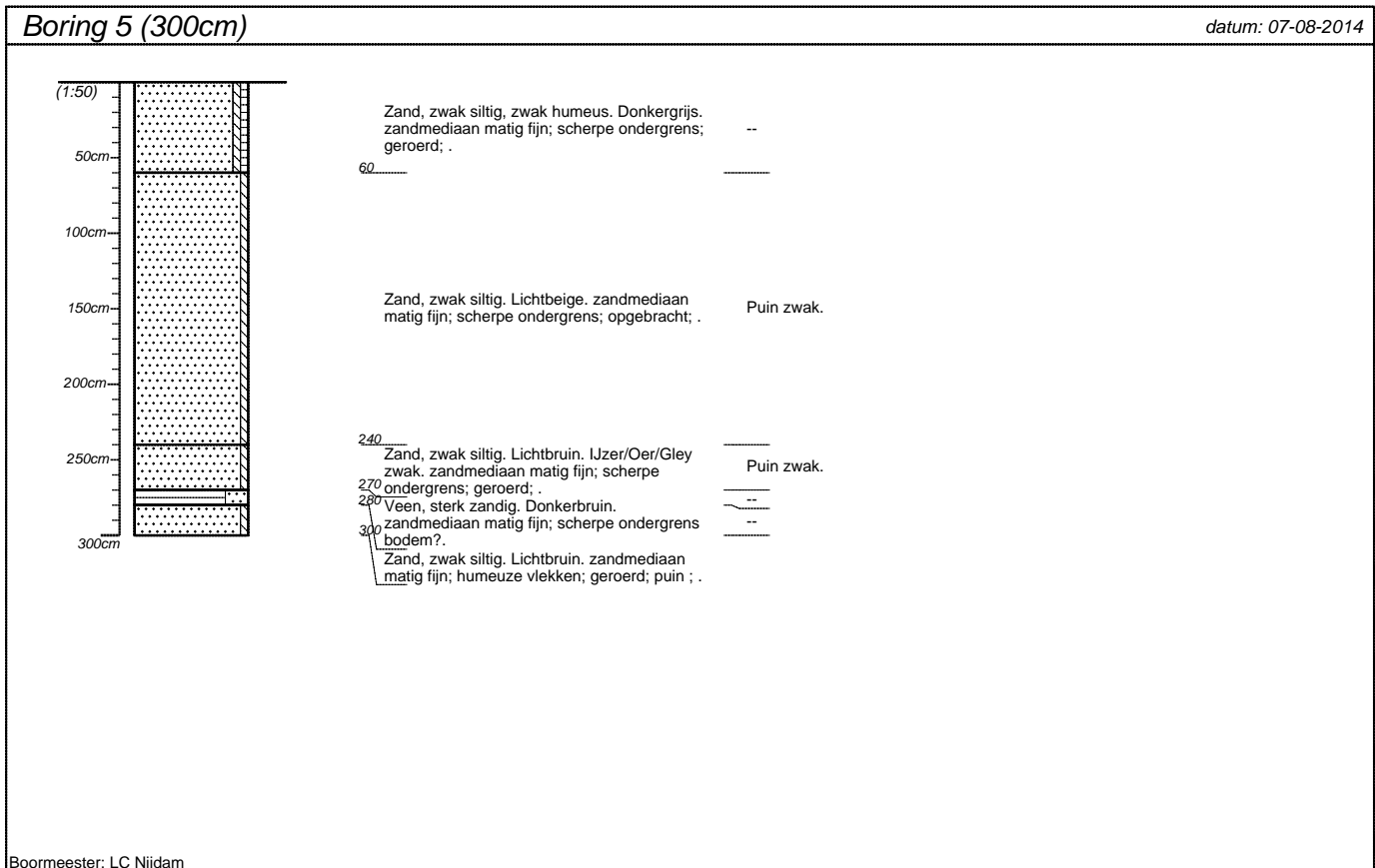
boorstaten

projectnummer OAGB.173	blad 1/3	locatieadres Willem-Barentsz kade 14	
locatie			
opdrachtgever CSO Milfac		postcode / plaats West-Terschelling	
bureau ArGeoBoor		land	

projectnummer OAGB.173	blad 2/3	locatieadres Willem-Barentsz kade 14	
locatie			
opdrachtgever CSO Milfac		postcode / plaats West-Terschelling	
bureau ArGeoBoor		land	

projectnummer OAGB.173	blad 3/3	locatieadres Willem-Barentsz kade 14	
locatie			
opdrachtgever CSO Milfac		postcode / plaats West-Terschelling	
bureau ArGeoBoor		land	